

Květen 2023

HOSPODÁŘSKÝ RŮST – ZTRACENÁ PŘÍLEŽITOST

Martin Zeman

V roce 2022 došlo k snížení HDP na obyvatele v přepočtu podle parity kupní síly o 2 p. b. na úroveň 91 % průměru EU. Pokud nedojde v nejbližším období k postupnému přerodu českého hospodářství na ekonomiku s vyšší přidanou hodnotou a současnému zrychlení růstu HDP oproti průměru zemí EU, Česká republika nemusí konvergovat k ekonomicky vyspělým zemím EU, ale může pokračovat proces divergence od průměru EU. Ostatně tak tomu bylo i v roce 2022. Divergence od průměru EU by měla za následek zvyšování rozdílu životní úrovně průměrného obyvatele ČR a průměrného obyvatele EU.

Česká republika je dnes v technické recesi (tedy mezičtvrtletní pokles sezónně očištěného reálného čtvrtletního HDP v minimálně dvou po sebe jdoucích obdobích stagnuje) a svou hospodářskou úroveň nedohání země Evropské unie. Přitom ekonomický růst je zpravidla považovaný za jeden z hlavních a dominantních cílů hospodářské politiky. Je totiž spojený s růstem spotřeby, a tedy i s rostoucí životní úrovní obyvatel. Výše dosahované úrovně ekonomického růstu je všeobecně považovaná za významný ukazatel úspěšnosti hospodářské politiky vlád a celkového hospodářského systému. V časových periodách, kdy jednotlivé země dosahují relativně vysokých temp ekonomického růstu, je hospodářský, politický a sociální vývoj země stabilizován. Zároveň se ale zvyšují budoucí příjmy státu, a tedy i samotná schopnost nést své zadlužení. Navíc zpravidla dochází ke snižování zadlužení v poměru vůči HDP (pokud je tempo růstu vyšší než tempo růstu zadlužení), zvyšování úrovně vzdělání a zdraví, ke snižování kriminality a dalším pozitivním jevům. Ekonomický růst lze definovat jako proces zvyšující produkční kapacitu hospodářství. Moderní teorie ekonomického růstu často hovoří o zdrojích ekonomického růstu a jejich ovlivňování stabilizačními politikami jednotlivých vlád.

Jasně definovat příčiny odlišných temp růstu s cílem identifikovat hlavní faktory, instituce, ale i politiky, které by v konečném důsledku mohly posílit toto tempo, bývá problematické. Rozlišujeme kvantitativní a kvalitativní podněty k hospodářskému růstu. Za hlavní síly a hybné faktory v oblasti kvantitativních metod bývá zpravidla považována akumulace fyzického kapitálu a nízké míry nezaměstnanosti. U kvalitativních růstových faktorů hraje významnou úlohu institucionální kvalita, kvalita lidského kapitálu, tempo technologického pokroku a využití znalostí z oblasti výzkumu a vývoje. Při tomto procesu dochází jak k nárůstu aktuálního objemu produkce, tak k růstu schopnosti a kapacity hospodářství produkovat zboží a služby v delším časovém intervalu.

Z hlediska reálného hospodářského života v České republice je důležité, aby se hospodářská úroveň postupně přibližovala k hodnotě průměru zemí Evropské unie. Tento proces zužování ekonomické mezery se v odborné literatuře nazývá reálná konvergence. Proces reálné konvergence může probíhat dvěma způsoby. Buď dochází k rychlejšímu tempu růstu produktivity práce oproti referenčním zemím, anebo na druhé straně dochází ke zvyšování ekonomické aktivity obyvatelstva, míry zaměstnanosti obyvatelstva, případně se zvyšuje podíl práceschopné části populace k celkové části populace. Česká republika má dnes již relativně vysoké zapojení aktivního obyvatelstva do pracovního procesu. Je všeobecně známo, že máme nejnižší nezaměstnanost ze zemí EU (ČR ve výši 2,5 %, průměr EU je o 3,6 p. b. vyšší), a současně jsou do pracovního procesu stále ještě zapojeny silné generace včetně Husákových dětí. Využívá tedy Česká republika svůj potenciál naplno?

Rosteme, stagnujeme, nebo klesáme?

Dobré časy. To je slovní spojení, které snad nejlépe popisuje vývoj české ekonomiky v období před pandemií. Česká republika dosahovala velice slušného tempa hospodářského růstu, které bylo dlouhodobě výrazně vyšší než průměrný růst Evropské unie. V období let 2013–2019 byl diferenciál průměrného tempa ekonomického růstu mezi Českou republikou a Evropskou unií více než 1,5 p. b. Tyto dobré časy byly reprezentovány nízkou nezaměstnaností, dynamickým růstem objemu mezd a platů, rostoucí spotřebou domácností, relativně nízkou mírou inflace a přebytkovým hospodařením sektoru vládních institucí (MF ČR, 2023a). Za hlavní problémy z makroekonomického pohledu byl považován nedostatek pracovní síly, který omezoval hospodářský růst, a dynamický růst mezd, který převyšoval produktivitu práce. Samozřejmě se vyskytovaly konkrétní sektory, které se potýkaly s problémy (např. problémy nárůstu cen na trhu bydlení), ale toto období z ekonomického pohledu není možné hodnotit jinak než pozitivně. V roce 2020 svět zasáhla pandemie, která způsobila

hospodářský propad ve většině vyspělých zemí. V Evropské unii byl tento pokles na úrovni 5,8 % HDP, pokles HDP v Česku byl o 0,3 p. b. nižší. Pokrizové silné hospodářské oživení v roce 2021 způsobilo ve svém výsledku meziroční růst ekonomiky Evropské unie o 5,4 %. Také české hospodářství meziročně rostlo, ale samotné tempo bylo o 1,9 p. b. nižší. Od roku 2021 až po současnost dosahuje ČR každoročně výrazně pomalejšího ekonomického růstu, než je průměr zemí Evropské unie a predikce pro tento a následující rok v tomto negativním trendu pokračují.

Navíc Česká republika je v této chvíli spolu se Španělskem jedinou zemí Evropské unie, která dosud nedosáhla předpandemické úrovně. Predikce Mezinárodního měnového fondu (MMF), která obsahuje nejaktuálnější informace z dubna 2023, očekává ze zemí Evropy hospodářský pokles v roce 2023 jenom u Německa (-0,1 %), Litvy (-0,3 %), Estonska (-0,2 %), Spojeného království (-0,3 %), Švédska (-0,5 %) a také v případě Ukrajiny (-3,0 %) a právě u České republiky (-0,5 %). Pokles České republiky má tedy být dle MMF největší po Ukrajině a Estonsku ze všech zemí Evropy.

Mezinárodní měnový fond ve své projekci hospodářského vývoje není ojedinelý. Ke stejnému závěru došly také OECD, Evropské komise a MF ČR. Česká republika bude růst výrazně pomaleji – nebo dokonce bude klesat – na rozdíl od průměru zemí EU.

Tabulka 1: Hospodářský vývoj – rok 2022 a projekce let 2023 a 2024

Zdroj: OECD, 2022. Predikce MF ČR, Evropská komise, MMF 2023, vlastní zpracování, 2023.

		2022	2023	2024
			Projekce	
Svět	MMF	2,4	1,8	2,0
	OECD	3,3	2,6	2,9
	Evropská komise	X	X	X
	MF ČR	3,4	2,0	2,8
Evropa	MMF	2,7	0,8	0,7
Evropská unie	OECD	3,3	0,5	1,4
	Evropská komise	3,5	0,7	1,6
	MF ČR	3,6	0,7	1,5
Eurozóna	MMF	3,5	0,8	1,4
	OECD	3,5	0,8	1,5
	Evropská komise	3,5	0,9	1,5
	MF ČR	3,5	0,7	1,3
Česká republika	MMF	2,4	-0,5	2,0
	OECD	2,4	-0,1	2,4
	Evropská komise	2,5	0,1	1,9
	MF ČR	2,5	0,3	2,8

Německo	MMF	1,8	-0,1	1,1
	OECD	1,9	0,3	1,7
	Evropská komise	1,8	0,2	1,3
	MF ČR	1,9	0,2	1,5
Francie	MMF	2,6	0,7	1,3
	OECD	2,6	0,7	1,3
	Evropská komise	2,6	0,6	1,4
	MF ČR	2,6	0,6	1,2
Maďarsko	MMF	4,9	0,5	3,2
	OECD	6,0	1,5	2,1
	Evropská komise	4,9	0,6	2,6
	MF ČR	4,6	-0,1	2,7
Slovensko	MMF	1,7	1,3	2,7
	OECD	1,6	0,5	2,1
	Evropská komise	1,7	1,5	2,0
	MF ČR	1,7	1,0	2,2
Polsko	MMF	4,9	0,3	2,4
	OECD	4,9	0,9	2,4
	Evropská komise	4,9	0,4	2,5
	MF ČR	5,2	0,4	2,4

Nejoptimističtější prognóza pro Českou republiku je z dílny Ministerstva financí. Hovoří v ní o mírném růstu ve výši 0,3 % (sezónně očištěno; sezónně neočištěný údaj hovoří o růstu 0,1 % HDP). Tempo růstu české ekonomiky je i zde pod úrovní globálního růstu (rozdíl 1,5 p. b.), růstu EU (rozdíl 0,4 p. b.), růstu eurozóny (0,3 p. b.) či například Slovenska (rozdíl 0,7 p. b.).

Jestliže mluvíme o průměru predikovaných čísel růstu u zemí Visegrádské čtyřky, je ČR jedinou zemí s predikovaným poklesem hospodářství (-0,1 %). V případě Polska je průměrný predikovaný růst vyšší oproti ČR o 0,6 p. b., v případě Maďarska o 0,7 p. b. a v případě Slovenska až o 1,2 p. b. Je tedy zřejmé, že Česká republika bude v následujícím období zaostávat a nebude dohánět úroveň zemí EU. Tedy jeden z hlavních a dominantních cílů hospodářské politiky v ČR nebude naplněn.

Kudy dál? Pár poznámek

Česká republika je v rámci své průmyslové struktury dlouhodobě náchylná k cyklickým výkyvům ekonomiky. Silná orientace na automobilový průmysl totiž působí výrazně procyklicky. V případě zhoršení konjunkturálních ukazatelů bývá právě nákup statků dlouhodobé spotřeby první položkou, kde dochází ke snížení spotřeby. Zvýšená diverzifikace průmyslu by tedy měla být jedním z důležitých

hospodářskopolitických cílů ve střednědobém až dlouhodobém horizontu. V rámci nové orientace průmyslu je potřeba podporovat hlavně odvětví spojená se začátkem výrobního procesu (výzkum, vývoj, design, odvětví kreativního průmyslu) a na jeho konci (typicky sales a marketing). Obdobně je potřeba podporovat malé a střední podniky. Stát má k těmto paternalistickým zásahům řadu existujících nástrojů, které však dostatečně nevyužívá. Typicky například veřejné vysoké školství. Podpora studentů, primárně u ekonomicky zaměřených oborů, směrem k vytváření podnikatelských záměrů, se jeví jako dlouhodobě nedostatečná. Tyto strategické výzvy ohledně změny struktury ekonomiky se projeví až v dlouhodobém intervalu. Diskuse o směřování ekonomiky v krátkém období mají být dnes založeny na hospodářské politice, která bude působit proticyklicky a na rozumné fiskální konsolidaci.

Dnes převažující pohled na krizi v letech 2012 a 2013 je, že fiskální konsolidace byla jedním z hlavních, ne-li zcela klíčovým faktorem recese let. Sice existuje řada argumentů pro to, že fiskální konsolidace českých veřejných financí byla v tomto období potřebná, ale nazíráno aktuální optikou, je zjevné, že fiskální konsolidaci tohoto období šlo provést vhodnější cestou. Právě nesprávná podoba fiskální konsolidace může mít výrazné nežádoucí účinky na tempo růstu i dnes. V mediálním prostoru často diskutované zvyšování daňové zátěže, ať už v případě daně z příjmu (návrat superhrubé mzdy) nebo zvyšování DPH, může mít řadu okamžitých negativních dopadů na český průmysl, a tedy samotný ekonomický vývoj. Navíc český průmysl je jedním z energeticky nejnáročnějších průmyslů ze všech zemí EU, a proto současná inflační vlna, která je významně tažená cenami energií, významně ovlivňuje náklady českých výrobců i v relativním srovnání se zeměmi EU. Další zvyšování nákladů v podobě administrativních zásahů (například zvyšování nákladů práce v podobě navrácení superhrubé mzdy) by proto mohlo být kontraproduktivní.

Závěry většiny empirických studií se totiž shodují, že daňová zátěž významně ovlivňuje ekonomickou aktivitu. V práci Wildmalma (2001) nebo Arnolda (2008) byl tento distorzní vliv daní na ekonomický růst prokázán. Například v případě distorzních daní může pokles daňových příjmů o 1 p. b. zvýšit tempo ekonomického růstu o 0,1 až 0,2 procentního bodu ročně. Také zde bylo zjištěno, že právě spotřební daně narušují ekonomický růst nejméně. Tedy v případě akutní potřeby zvyšování příjmu státu se jeví jako vhodná alternativa jít cestou zvyšování právě daní z neřestí. Prostor k navyšování těchto daní v České republice je. NERV (2022) vyčíslil, že dodatečné zvýšení spotřebních daní může přinést až desítky miliard korun ročně. Potenciální fiskální přínos ze zvýšení spotřebních daní může být tedy relativně významný.

K celkem rychlému zvýšení hospodářského růstu by bylo možné dojít v případě, že by dividendy zahraničních vlastníků českých podniků zůstaly v ČR a byly tu proinvestované (odliv prvotních důchodů součástí kterých jsou dividendy z přímých zahraničních investicích v ČR, byl jenom v loňském roce za celkem 375 mld. Kč). Stát samozřejmě má nástroje a může se inspirovat zahraniční zkušeností. Podle údajů z roku 2022 v hodnocení konkurenceschopnosti daňových systémů International Tax Competitiveness Index (Bunn, 2022) má Estonsko nejlepší daňový systém. Kromě jiného tam podporují reinvestování zisku a snížení odlivu dividend prostřednictvím nulové korporátní daně pro reinvestovaný a nerozdělený zisk. Obdobný systém by v ČR samozřejmě významným způsobem zvýšil investiční aktivitu a nastartoval by hospodářský růst. Sice se to může zdát překvapivé, ale snížením daňové zátěže je možné zvýšit ekonomický růst a tím i budoucí příjmy státu, a tedy samotnou schopnost nést své vlastní zadlužení.

Druhým krokem spojeným s fiskální konsolidací je postupné snižování velikosti veřejného sektoru. Tato taktika se jeví z pohledu dopadů na ekonomický růst jako výrazně vhodnější, protože na rozdíl od zvyšování daňových příjmů může vést snižování podílu veřejného sektoru ke zrychlení ekonomické aktivity. Samozřejmě výdajová konsolidace nesmí být založena na škrtech investičních výdajů, které by nejen okamžitě skokově snížily růst (investice státu jsou dnes nedílnou součástí ekonomiky), ale také by znamenaly jenom jejich přesun do budoucnosti. Dokonce je dnes vhodné některé investice zrychlit a ekonomicky tak využít dramatického propadu reálných mezd. Tato zvýšená investiční aktivita nemusí jít vždy na dluh, například obce a kraje mají 400 mld. Kč na svých účtech, které kumulovaly i v důsledku změny rozpočtového určení daní, a které dnes dramaticky ztrácejí kvůli inflaci svou reálnou hodnotu (MF ČR, 2023b). Tyto prostředky by bylo vhodné aktivovat, stát však k tomu musí obce a kraje motivovat a aktivně je oslovovat (například pomocí Státního fondu podpory investic).

Typickým příkladem další rozumné investice v dnešní době může být propagace cestovního ruchu. Ten byl v roce 2022 v porovnání s předpandemickým obdobím v celkovém objemu návštěvnosti ubytovacích zařízení stále jen na 89 %. Sice v objemu domácích hostů český turistický ruch rok 2019 již překonal, ale v objemu zahraniční klientely nám stále chybí třetina hostů (ČSÚ, 2023). Zahraniční klientela bývá bonitnější, a její podíl by tedy bylo vhodné zvýšit. Propagace turistického ruchu na zahraničních trzích ze strany MMR, obcí a krajů může být dnes investicí, která bude mít návratnost v relativně krátkém období.

Alfonso a Furceri (2010) potvrzují, že vyšší rozsah veřejných výdajů nemusí nutně zaručit lepší zajištění veřejných statků či služeb a ani efektivní zajištění minimálních potřeb pro obyvatelstvo. U rozvinutých zemí platí, že pokud začne veřejný sektor nahrazovat a vytěšňovat soukromé statky, mají veřejné výdaje tendenci růst spíše utlumovat (také např. Heitger (2011) a Bergh a Henrekson (2011)). Další negativní vlastností, se kterou se velký státní aparát musí potýkat, je nebezpečí špatné alokace a odlivu finančních prostředků zapříčiněných korupcí. Weber (2008) dokonce poukazuje, že největší újmu ekonomickému růstu způsobuje korupce ve vysoce demokratických politických režimech a ve vyspělých státech. Při pohledu na velikost výdajů státního rozpočtu v ČR je zřejmý jejich dynamický růst v posledním období. Pro letošní rok jsou výdaje ve státním rozpočtu naplánované na 2 223 mld. Kč, což je o 238 mld. Kč více než v roce 2022, o 316 mld. Kč více než v roce 2021 a o 670 mld. Kč více, než tomu bylo v předcovidovém roce 2019 (MF ČR, 2023c). V diskuzích o konsolidaci by měla být tedy akcentována primárně varianta postupné výdajové konsolidace.

Stát však neovlivňuje ekonomický růst výhradně prostřednictvím zvyšování či snižování fiskálních výdajů. Pozitivní změny v zaměstnanosti vyvolávají také extenzivní růst ekonomiky. Navzdory faktu, že česká ekonomika má nízkou míru nezaměstnanosti i ve srovnání s ostatními zeměmi EU a může se tedy zdát, že už je na svých limitech maximálního využívání disponibilní pracovní síly, statistiky o volných pracovních místech neustále hovoří o nedostatku pracovní síly (MPSV, 2023). To znamená, že nedochází k plnému využívání výrobních kapacit a je možné stále zvyšovat hospodářský růst prostřednictvím importu pracovní síly. Současně je možné snížením nepružnosti trhu práce dojít k lepšímu využívání pracovních sil, které v České republice už jsou. Tyto nepružnosti je možné alespoň částečně odstranit větší dostupností dohod o provedení práce nebo dohod o pracovní činnosti, vyšší motivací rodičů na rodičovské dovolené k návratu na pracovní trh, motivací k pozdějšímu odchodu do důchodu nebo prostřednictvím zvýšení vnitrostátní mobility pracovní síly. ČR má jednu z nejnižších mobilit pracovní síly ze všech zemí EU. Tedy podpora vnitrostátní mobility i prostřednictvím veřejné dopravy má ekonomický význam. Obdobně je možné zvýšit hospodářský růst prostřednictvím

zvyšování produktivity práce, a to podporou a zaváděním nových technologií, či dlouhodobě navyšováním kvality lidského kapitálu.

Najít správný mix mezi oživením ekonomiky, které nebude výrazně proinflační, je komplikované, ale není nemožné. Dnešní ignorace a ležérní přístup k problematice divergence české ekonomiky není zvolený správně. Česká republika potřebuje perspektivu. Blahobytu a ekonomické úrovně zemí EU jsme ještě nedosáhli a v této chvíli na průměr dokonce ztrácíme. V minulosti se o České republice hovořilo jako o ekonomickém tygroví střední Evropy. Dnes je tento tygr lapený v kleci. Bohužel.

Zdroje

- Do Tax Structures Affect Aggregate Economic Growth?: Empirical Evidence from a Panel of OECD Countries (OECD Economics Department Working Papers Č. 643; OECD Economics Department Working Papers, Roč. 643). (2008). <https://doi.org/10.1787/236001777843>
- Widmalm, F. (2001). Tax structure and growth: Are some taxes better than other? Public Choice, 107, 199-219.
- Bunn D. (2022). INTERNATIONAL TAX COMPETITIVENESS INDEX 2022. Tax Foundation. 202-464-6200
- MF ČR (2023b) Měsíční zpráva o hospodaření územních rozpočtů—Prosinec 2022 2022 Ministerstvo financí ČR, <https://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/uzemni-rozpocety/hospodareni-obci/mesicni-zpravy-o-hospodareni-uzemnich-ro/2022/zprava-o-vyvoji-rozpocetoveho-hospodareni-50793>
- MF ČR (2023c) 2023-03-28_Statni-rozpocet-2023-v-kostce_v02.pdf. Ministerstvo financí ČR 2023, https://www.mfcr.cz/assets/cs/media/2023-03-28_Statni-rozpocet-2023-v-kostce_v02.pdf
- ČSÚ (2023) Cestovní ruch—4. Čtvrtletí 2022. Cestovní ruch - 4. čtvrtletí 2022, <https://www.czso.cz/csu/czso/cri/cestovni-ruch-4-ctvrtleti-2022>
- Afonso, A., Furceri, D. (2010). Government size, composition, volatility and economic growth. European Journal of Political Economy, 26(4), 517-532. DOI: 10.1016/j.ejpoleco.2010.02.002.
- Bergh, A., & Henrekson, M. (2011). Government Size and Growth: A Survey and Interpretation of the Evidence (SSRN Scholarly Paper Č. 1734206). <https://doi.org/10.2139/ssrn.1734206>
- Heitger, B. (2001). The Scope of Government and Its Impact on Economic Growth in OECD Countries. Institute of World Economics, Kiel Working Paper No. 1034.
- Weber, J. (2008). The Impact of Corruption on Economic Growth: Does Government Matter? Academy of Management Perspectives, 22(4), 80-82. DOI: 10.5465/amp.2008.35590356.
- MPSV (2023) Uchazeči a volná místa v České republice—MPSV. Ministerstvo práce a sociálních věcí. <https://data.mpsv.cz/web/data/vizualizace3>
- NERV (2022) Navrhy-NERV-na-snizeni-vydaju-a-zvyseni-prijmu.pdf. Národní ekonomická rada vlády. <https://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/Navrhy-NERV-na-snizeni-vydaju-a-zvyseni-prijmu.pdf>
- Predikce MF ČR (2023a) Makroekonomická predikce České republiky duben 2023. https://www.mfcr.cz/assets/cs/media/2023-04-12_Makroekonomicka-predikce-duben-2023.pdf
- OECD. (2022). OECD Economic Outlook, Volume 2022 Issue 2. Organisation for Economic Co-operation and Development. https://www.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-economic-outlook/volume-2022/issue-2_f6da2159-en
- Evropská komise (2023) - Economic surveillance of EU economies 2022. https://economy-finance.ec.europa.eu/economic-surveillance-eu-economies_en

- MMF (2023) - World Economic Outlook, April 2023: A Rocky Recovery.
<https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2023/04/11/world-economic-outlook-april-2023>

Autor

MARTIN ZEMAN

Analytik

Martin Zeman vystudoval Národohospodářskou fakultu a Fakultu podnikohospodářskou na Vysoké škole ekonomické v Praze. Na VŠE také obhájil svou dizertační práci. Odborně se zabývá hospodářskou politikou, fiskální politikou a veřejnými financemi. Je autorem několika odborných článků, vystupuje na mezinárodních konferencích a publikuje komentáře v médiích. Několik let působil jako poradce ministryně a také v dalších institucích zabývajících se veřejnými financemi.

Vydavatel

INSTITUT PRO POLITIKU A SPOLEČNOST

Posláním Institutu je zkvalitňování českého politického a veřejného prostředí prostřednictvím profesionální a otevřené diskuse a vytvoření živé platformy, která pojmenovává zásadní problémy, vypracovává jejich analýzy a nabízí recepty pro jejich řešení formou spolupráce expertů a politiků, mezinárodních konferencí, seminářů, veřejných diskuzí, politických a společenských analýz dostupných celé české společnosti. Jsme přesvědčeni, že otevřená odborná diskuse a poznání podstaty a příčin jednotlivých problémů jsou nutným předpokladem jakéhokoli úspěšného řešení problémů současné společnosti.

Martinská 2, 110 00 Praha 1

+420 602 502 674

www.politikaspolecnost.cz

office@politikaspolecnost.cz